

AZ 1945–1956 KÖZÖTTI GYŐRI POLITIKAI ÉS KÖZIGAZGATÁSI VEZETŐRÉTEG SZÁRMAZÁSI- FOGLALKOZÁSI ÖSSZETÉTELE ÉS MOBILITÁSI TENDENCIÁI

(The Political and Administrative Elite of Győr
between 1945 and 1956 Examined with Regard
to their Social Background, Occupation and Tendency to Mobility)

VARGA BALÁZS

Kulcsszavak:

elit helyi elit nómenklátúra káder intergenerációs mobilitás intragenerációs mobilitás

A tanulmány az 1945–1956 közötti győri politikai és közigazgatási vezetőréteg néhány társadalomstatisztikai jellemzőjének áttekintésére vállalkozik. Részletesen bemutatásra kerül, hogy a csoport tagjai milyen társadalmi helyzetű családból indultak, közéleti szerepvállalásukat megelőzően milyen eredeti foglalkozással és szakképzettséggel rendelkeztek, valamint milyen nemzedéken belüli és nemzedékek közötti mobilitási esélyeik és lehetőségeik voltak az érintett korszakban. Az elsősorban levéltári forrásokra épülő vizsgálat megállapította, hogy a helyi vezetőréteg meghatározó része (41,8%-a) munkás családból származott, míg a legkevésbé számos csoportot (7,1–7,1%) az alkalmazotti és az értelmiségi családból érkezők alkották. A helyi vezetőréteg döntő hányada (59,3%-a) munkás hivatással bírt, míg a parasztok (5,3%) és a kisparaszok/kiskereskedők (3,6%) visszaszorulása különösen jelentősnek tekinthető a származásnál megfigyelt adatokhoz képest. Az intergenerációs mobilitás a csoport több mint felét (51,5%) érintette, míg a legfőbb mobilitási iránynak egyértelműen a munkássá válás tűnt.

Bevezetés

*A győri politikai és közigazgatási vezetőrétegbe sorolás kritériumai
1945 és 1956 között*

A helyi elit-pozíciók Győrben 1945 és 1948 között, illetve 1956-ban

Magyarország 1944/1945 és 1956 közötti történelmében két olyan időszak volt, amikor a vezető réteg (elit) tagjai demokratikus elvű kiválasztódás, illetve tudás és teljesítmény révén kerül(het)tek pozícióikba. Győr esetében az első korszak kezdőpontjának 1945. április 6-át, a győri nemzeti bizottság megalakulásának napját, míg szimbolikus végpontjának 1948. február 23-át, Udvaros István, Győr város polgármestere lemondatásának napját tekintjük. Győrben 1945 júniusában alakult meg a városi, míg júliusban a vármegyei törvényhatósági bizottság, mely testületek azonban, véleményünk szerint, nem rendelkeztek egyértelműen a döntéshozatal monopóliumával (mint például a két világháború közti időszakban), így tagjaikat nem

lehet a város vagy a vármegye elitjének, politikai vezetőrétegének tekinteni. A város irányítása, a döntések meghozatala több testület és számos pozíció között oszlott meg. Egyrészt 1947-ig a nemzeti bizottság(ok) párhuzamosan működtek a törvényhatósági bizottság(ok)al, hatáskörüik több területen fedte egymást, így gyakori volt a két testület közti rivalizálás is. Másrészt a korlátozott parlamentarizmus bő három esztendeje alatt a pártok befolyása (Győrben kezdetben a Szociáldemokrata Párt és a Magyar Kommunista Párt, később már csak az utóbbi részéről) ugyancsak erőteljesen érvényesült a várospolitikában, így a pártoknak, különösképpen a pártok vezető személyiségeinek igen csak megvolt az esélyük és lehetőségük a döntések alakítására. A második időszak, melyben meglátásunk szerint szintén helyénvaló a helyi (politikai) elit terminusának használata, az 1956-os forradalmi korszak, melyet Győrrel kapcsolatban 1956. október 26. (a Nemzeti Tanács megalakulása) és november 4. (a Dunántúli Nemzeti Tanács megszűnése) közé datálunk.

A fentiekből kiindulva úgy véljük, hogy a koalíciós időszakban a következő pozíciók betöltőit tekinthetjük a város politikai elitjének: főispán, alispán, polgármester, polgármester-helyettes, nemzeti bizottság elnöke, elnökhelyettese, titkára, az MKP, SZDP, FKgP, NPP városi és megyei titkára, városi és megyei elnöke, illetve a győri választókerület országgyűlési képviselői közül azok, akik győri kötődésűek vagy több cikluson keresztül képviselték a választókerületet. A politikai vezetőrétegbe tartozónak tekintjük még azokat a személyeket is, akik több, de véleményünk szerint kisebb befolyással bíró tisztséget egyszerre láttak el (például egy időben voltak a városi és a vármegyei törvényhatósági bizottságnak is tagjai, vagy valamilyen pártbeosztás mellett képviselőtestületi funkcióval is rendelkeztek stb.).

Az 1956-os forradalom napjai alatt a helyi politikai elitet, nézetünk szerint, az alábbi pozíciók birtokosai alkották: a Győri Ideiglenes Nemzeti Tanács, majd a Dunántúli Nemzeti Tanács elnöke, a Győri Ideiglenes Nemzeti Tanácsban az értelmiségi-, a munkás-, a paraszt- és a közigazgatási tanács elnöke, a Megyei Munkástanács elnöke, a nagyobb gyárak (például a Vagonygyár, a Hajtóműgyár) munkástanácsainak vezetői, illetve az újjászerveződő pártok (SZDP, FKgP, DNP stb.) megyei és városi vezetői. A felsorolt tisztségeket betöltőkön kívül a politikai elithez soroljuk még azokat a személyiségeket is, akik ugyan fontosabb konkrét pozícióval nem rendelkeztek, tevékenységükkel mégis nagy hatást gyakoroltak a forradalmi események alakítására (például Tihanyi Árpád).

Nómenklatúra (káder)-pozíciók Győrben 1948 és 1956 között

1948 februárját–márciusát, Udvaros István polgármester és dr. Borbély Endre főispán pozícióból történő elmozdítását követően, Győr politikai vezetőrétegére vonatkozóan, úgy gondoljuk, már indokoltabb az elit helyett a nómenklatúra (bár az első, a hatásköri lista fogalmát, illetve a párttestületek jogosítványait meghatározó dokumentumnak csak egy későbbi, 1949. augusztus 22-i keltezésű Szervező Bizottsági állásfoglalás tekinthető) és a káder terminusait alkalmazni. Győrben és a megyében a

jelzett időponttól kezdve folyamatosan, nagy számban kerültek ki a helyi hatalmat megtestesítő funkciókból a korábban demokratikusan megválasztott személyek, és egyre inkább a Magyar Dolgozók Pártja különböző szervei nevezték ki, a feltétlen engedelmesség, lojalitás, párt- és eszmehűség elveit szem előtt tartva, az új vezetőket a különböző posztokra.

A legfontosabb pozícióknak, melyek birtokosaikat feljogosították a város (és a megye) sorsát befolyásoló politikai és közigazgatási döntések meghozatalára, az alábbiakat tekintjük: főispán és polgármester (a posztoknak a tanácsrendszer bevezetésével történő megszűnéséig), a nemzeti bizottság elnöke, elnökhelyettese, titkára (a testület 1947–1948-as megszűnéséig), a Győr városi tanács végrehajtó bizottságának elnöke, elnökhelyettesei, titkára, a Győr-Sopron megyei tanács végrehajtó bizottságának elnöke, elnökhelyettesei, titkára, az MDP megyei bizottság titkára, az MDP megyei bizottság osztályvezetői, az MDP városi bizottság titkára, az MDP városi bizottság osztályvezetői, városi függetlenített titkár, az ÁVH megyei vezetője, a SZOT megyei titkára, a Vagonyár vezérigazgatója, az FKgP megyei titkára, az NPP megyei titkára, a győri választókerület győri kötődésű országgyűlési képviselői (amennyiben a társadalmi megbízatás más, az előbbieken nem említett fontosabb funkcióhoz kapcsolódik). A felsorolt posztok közül az első ismert, 1950. március 29-i hatásköri listán a következők szerepeltek: a Megyei Pártbizottság titkára (a Politikai Bizottság döntési jogkörébe tartozott), a SZOT megyei titkára, a Megyei Tanács elnöke, a Vagonyár vezérigazgatója (a Titkárság hatáskörébe tartoztak), a megyei pártbizottságok osztályvezetői, a város függetlenített titkára, a megyei székhely (így Győr város) tanácselnöke (a Szervező Bizottság döntési kompetenciájába estek). A többi pozíció fölött az alsóbb pártszervek, elsősorban a megyei vezetés, rendelkeztek.

Mindegyik időszakkal (1945–1948 és 1956, illetve 1948–1956) kapcsolatban szükségesnek tartjuk megemlíteni, hogy az egyes pozíciók és funkciók különböző mértékű döntési kompetenciával bírtak, így nem minden szempontból vehetők egy kalap alá, illetve az említett posztokon kívül más tisztségek is léteztek, melyek betöltői befolyást gyakorolhattak a helyi döntéshozatalra, ezzel együtt úgy gondoljuk, az általunk kiválasztott pozíciókon keresztül jól megragadható a város politikai vezetőrétege a vizsgált korszakban.

A fentiekben meghatározott pozíciókat és besorolási kritériumokat alapul véve és alkalmazva egy 140 főből álló csoport alakult ki, melynek tagjai az említett korszakban, vagy legalább is annak egy részében, a helyi politikai és közigazgatási vezetőréteghez tartoztak. A 140 fő közül 119 személyre vonatkozóan sikerült hol több, hol kevesebb információhoz jutni (levéltári, sajtó és egyéb források révén), így a vizsgálati mintát is ez a kisebb létszámú csoport jelenti. A kutatás eredményeit és megállapításait erre a 119 fős, elérhető mintára vetítve tekintjük érvényesnek.

Származás

A mintába került 119 fő közül 98-nál (a vizsgálati minta 82,4%-a) sikerült kideríteni a szülők társadalmi állását, pozícióját. Nehezíti a tényleges kategóriák megállapítását és a pontos analízist, hogy a korabeli forrásokban gyakran olyan általánosságok szerepelnek megjelölésként, mint „szegény parasztszalád” vagy „munkáscsalád”. Az efféle társadalmi helyzet bevallása és megjelölése az 1948-tól datálható időszakban előnyt jelentett a pozícióba kerülésnél, így sokan valós társadalmi helyzetüket elhallgatva, ha tehették, munkásként vagy parasztként identifikálták magukat. A klasszikus szocialista rendszer időszakában a párttal szembekerülő egyénekre gyakran az értelmiségi vagy a kulákiparasztszalád származás bélyegét sütötték, melyek egyeseknél megfelelték, másoknál nem a valós helyzetnek. Ebből következően a későbbiekben közölt adatokat némileg kritikusan kell szemlélni. A vizsgálat során a származás megállapításánál az apa státusát vettük mérvadónak.

A mintában szereplők közül 41 fő (41,8%) munkáscsaládból indult (*1. ábra*). Ehhez a társadalmi csoporthoz soroltuk a nagyipari (20 munkásnál többet alkalmazó) üzemek dolgozóit, a kisipari műhelyek segédeit, a szolgáltató szektor fizikai alkalmazottait, a kereskedősegédeket, valamint a közlekedési segédszemélyzetet és az irodai altiszteteket (*Gyáni-Kövér* 1998, 294). A munkások kategóriájának magas reprezentáltsága a korábban elmondottakhoz szorosan kapcsolódóan azzal magyarázható, hogy a mintában nagyobb számban szerepelnek olyan személyek, akik 1948-at követően töltöttek be vezető pozíciót, azaz olyan korszakban, amikor a káderek kiválasztásának egyik fő sajátossága a már említett munkás (és parasztszalád) származás favorizálása volt. Az apa konkrét foglalkozását, hivatását szemlélve (ez 41-ből 27 személynél ismert) nagyon színes képpel találkozhatunk. A legszámosabb csoportot (5 fővel) a MÁV-dolgozók összevont kategóriája (vasúti kiségitő munkás, fékező, segédfékező, vasúti munkás, mozdonyvezető) jelenti. A második helyen (3–3 fő) a vagongyári munkások meglehetősen tágan értelmezhető csoportja, valamint a kőműves segédek állnak. A további szakmák mind-mind 1–1 fővel képviseltetik magukat a mintában: nyomdász, asztalos, uradalmi főgépész, hentessegéd, csavargyári segédmunkás, kovácssegéd, bányász, lakatossegéd, cipészsegéd, mázolósegéd, téglagyári munkás, műbőrmintázó, géplakatos, vas- és fémöntő, kereskedősegéd (majd vasúti írnok és gyors-fényképész), segédmunkás. A felsorolásból kitűnik, hogy a munkás származású helyi vezetők édesapjainak túlnyomó része csak kevésbé megbecsült és rosszabb megélhetési lehetőséget biztosító segéd-, illetve betanított munkát végzett, tehát a munkásság csoportján belül is inkább az alsóbb rétegekben helyezkedett el. A mintában mindössze két ún. „elitebb” szakma fordul elő. Gódor Ferencnek, az MKP Megyei Bizottság Agitációs és Propaganda Osztály vezetőjének (1946. július–1948. május) édesapja mozdonyvezetőként (*MOL* 1957), míg Szabó György (a Győri Ideiglenes Nemzeti Tanácsban a munkástanács elnöke) nyomdászként dolgozott (*OSZK* é.n., 2).

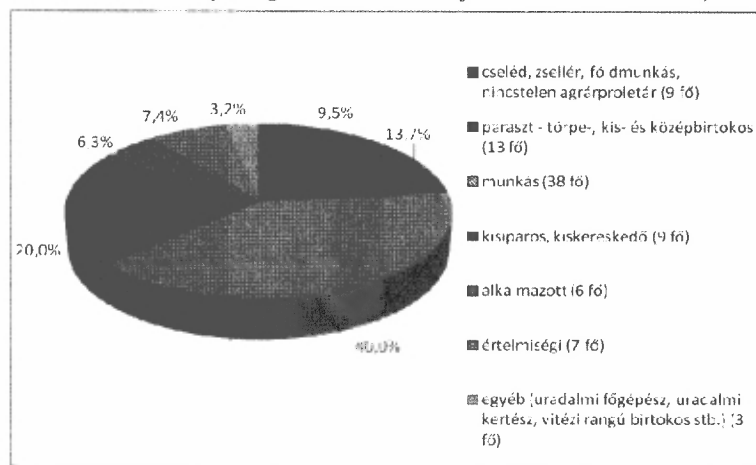
Kisiparos (önálló, zömmel segéd nélküli vagy 1–3 segédes műhelytulajdonosok [Gyáni–Kövér 1998, 258]) és kiskereskedő (összevontan: kispolgári) családok gyermekei relatíve magas számban képviseltetik magukat a helyi vezetőrétegben. Ebből a társadalmi csoportból a mintában szereplők közül 19 fő (19,4%) származott (1. ábra). A kategórián belül a kommunista/MDP-s személyiségek dominanciája érhető tetten, akik 13 fővel képviseltetik magukat. Az édesapa pontos szakmája 16 személlyel kapcsolatban volt egyértelműen beazonosítható. Ez alapján 3 egyénnél a családfő cipész, míg 2 személy esetében hentes hivatást űzött. 1–1 fő apja szatócs, borbély, férfiniszabó, csizmadia, bádogos, börtvényoló tímár, hajóács-kádármester, patkoló- és kocsi kovács, autószerelő-mester, vaskereskedő, míg 1 személyé háztulajdonos volt.

Az östermeléshez-mezőgazdasághoz (mely kategóriát két csoportra bontva elemezzük) kapcsolódó származás szintén gyakran fordul elő a vizsgálati mintában (1. ábra). Uradalmi cseléd, zsellér, földmunkás és agrárproletár eredetű famíliákból 11 fő (11,2%) jött, egy személy kivételével mindnyájan a Magyar Kommunista Párt és a Magyar Dolgozók Pártja színeiben folytattak politikai-közéleti tevékenységet. Paraszt (törpe, kis- és középbirtokos) ősökkel 13 fő (13,4%) rendelkezett. A társadalmi helyzetre vonatkozó meghatározások túlságosan sematikus volta miatt csak annyi bizonyos, hogy a mintába kerültek közül 2 fő (két parasztpárti tisztségviselő) született biztosan törpebirtokos családba. Dr. Tézsza Józsefnek, Győr-Moson-Pozsony k. e. e. vármegye alispánjának (1945. június–1946. január) szülei hagyma-, illetve tormakertészettel foglalkozó parasztok voltak¹, míg Szarvas Imrének, a Nemzeti Parasztpárt Győr-Sopron megyei titkárának (1949-től) szülei 4 kat. hold földön dolgoztak². Nagy valószínűséggel ugyancsak ehhez a csoporthoz sorolhatjuk dr. Szilágyi Gábort, Győr-Moson-Sopron vármegye alispánját (1947. március–1950. április) és Zámbó Józsefet, a Dolgozó Ifjúság Szövetsége Győr-Sopron megyei titkárát (1950–1955), akiket a különböző forrásokban szegényparaszt családból érkezőnek aposztrofálnak³ (MOL 1959). A törpebirtokos és a kisbirtokos lét határáról (6. kat. hold föld) egy MKP/MDP-s politikus – Kozma József, országgyűlési képviselő (Marelyn Kiss–Vida 2005, 239) –, valamint egy NPP/MDP-s tisztségviselő – dr. Kéri József, Győr-Sopron megye főügyésze (1954–1956), a Dunántúli Nemzeti Tanács tagja (OHA 1984) – indult. Nem meglepő módon középparaszt⁴ és kulák paraszt családok sarjaival elsősorban a Független Kisgazda Párt soraiban találkozhatunk. Ebből a társadalmi közegekből került a helyi vezetőrétegbe Lates József, az FKgP Győr városi elnöke (1946. szeptembertől), az FKgP Ideiglenes Intéző Bizottságának alelnöke (1956. november 1-től) (Gyáni–Kövér 1998, 270); Kiss Sándor, az FKgP megyei elnöke (1948-ig), az FKgP Ideiglenes Intéző Bizottságának elnöke (1956. november 1-től) (ÁBTL-106 é.); valamint dr. Modrovits István, az FKgP megyei főtitkára (1946-ban, illetve 1956. november 1-től) (ÁBTL-1 é.). Két kommunista párti politikus szintén az említett társadalmi állásból startolva jutott politikai-közigazgatási pozícióba Győrben és a megyében. Szili Ferencnek, a győri Nemzeti Bizottság titkárának (1946. augusztustól), az MKP Győr városi szervezete

kádervezetőjének szülei középparasztok voltak (*ÁBTL-1* én.), míg Sárosi Jánosnak, az MDP Győr-Sopron megyei Bizottsága Párt- és Tömegszervezetek Osztálya vezetőjének (1950–1952), az MDP Győr-Sopron megyei Bizottsága másodtitkárának (1952–1957) édesapját a káderanyagokban kuláknak minősítik, persze nem felejtik el megemlíteni, hogy Sárosi vele már 1930 óta nem tart kapcsolatot, mivel anyjával azóta különváltan él. Hozzáteszik azt is, hogy az apa a „felszabadulás” előtt kiszökött külföldre, akiről onnantól semmit sem tudnak (*MOL* 1956). Ezzel Sárosi származásából fakadó hátrányát sikerült is semmissé tenni.

1. ÁBRA

Származás szerinti megoszlás az apa pozíciója szerint, N=98
(Breakdown by Origin, on the Basis of the Father's Position)



Forrás: Levéltári és archívumi források alapján saját szerkesztés.

A mintában az alkalmazott és az értelmiségi csoport részvétele nem mondható jellemzőnek. Előbbi kategóriához 7 személy (7,1%) tartozik (*1. ábra*), kiknek apjai katonatisztként, bírósági végrehajtóként, vasúti tisztviselőként, postaellenőrként, MÁV tisztként, illetve városi főszámvevőként tevékenykedtek. Egy esetben, Kardos Mártonnal, az MDP Győr-Sopron megyei Bizottsága Agitációs és Propaganda Osztály vezetőjével (1950–1954) kapcsolatban, az apa pontos foglalkozása nem volt beazonosítható, de társadalmi helyzetként a forrásban az „alkalmazotti család” volt megjelölve (*MOL* 1955a). Utóbbi csoportba szintén 7 fő (7,1%) sorolható. Négy esetben a konkrét hivatásra is sikerült rálelni, ezek a következők: vármegyei főlevéltáros, gimnáziumi tanár, kereskedelmi iskolai tanár és tanító. Az értelmiségi pozícióból indulók esetében megfigyelhető, hogy mindegyiküknek sikerült, a család kulturális tőkéjét kihasználva, diplomát – többségüknek jogi doktorátust – szerezni, mely általában a státuszmegőrzést is maga után vonta. Ez a megállapítás név szerint az alábbi személyekre érvényes: dr. Alapy Gyula, a győri államügyészség vezetője (1947. júniustól), az SZDP Központi Ellenőrző Bizottságának

titkára (1948. márciustól); dr. Horváth József, Győr város polgármester-helyettese (1945. július–1945. december), az FKgP Ideiglenes Intéző Bizottságának tagja (1956. október 31-től); dr. Petrovich Ferenc, az MDP Győri Végrehajtó Bizottsága közigazgatási felelőse (1948. májustól); dr. Csincsák Endre, a Megyei Munkástanács tagja, a szakszervezeti bizottság elnöke (1956. október–december); dr. Bálint Károly, a városi Értelmiségi Tanács tagja (1956. október–december); Jobbágy Kálmán, a Vagongyári Munkástanács tagja, a Munkástanács delegáltja a Megyei Tanácsban (1956. október–december) és Tárnok Gyula, SZDP titkár, az MDP Győri Végrehajtó Bizottságának kulturális megbízottja (1948. márciustól). Az értelmiségi famíliába születettek között, talán nem meglepő módon, négy olyan személy akad, aki az 1956-os forradalom idején különböző pozíciókban ugyan, de egyértelműen a demokratikus átalakulás irányába fejtett ki tevékenységet.

A család társadalmi helyzetének megítélésekor a vizsgált korszakban (is) az apa státusa volt a mérvadó, ennek ellenére úgy véljük, érdekes lehet megvizsgálni az anyák hivatását is. A mintába kerülők közül 17 fővel kapcsolatban sikerült felderíteni az anya foglalkozását. Az alacsony elemszám fő oka, ahogyan arról már fentebb szóltunk, hogy a különböző dokumentumok jelentős részében csak az apa pozícióját szerepeltetik, vagy csak a család társadalmi helyzetét rögzítik általánosságban (pl. parasztszalád, munkácsszalád, értelmiségi család), melynek során az anya státusát tulajdonképpen beolvasztják az apáéba. Mindezekből kiindulva az alábbi szakmák fordulnak elő az anyák körében: 4-4 fő gyári munkásnő, illetve háztartásbeli, 3 személy cseléd, 2 fő mosónő, míg 1-1 személy orvosi asszisztens, házvezetőnő, varrónő, illetve szövönő. A foglalkozások között, mint látható, tipikus női, elsősorban az alsóbb társadalmi rétegekre jellemző szakmákat találunk. A háztartásbeli pozíció kialakulásának előfeltétele, illetve oka az átlagosnál jobb apai státusz (például Szigethy Attila, a Dunántúli Nemzeti Tanács elnöke esetében, kinek apja bírósági végrehajtó volt) (*MOL* 1955b), vagy a magas gyermeklétszám (például Szántó Zoltán, az MKP Észak-dunántúli Területi Bizottság titkára és Medey István, az SZDP Győr-Moson-Pozsony megyei titkára, országgyűlési képviselő szülői családjában) volt.

Eredeti foglalkozás és szakképzettség

A helyi vezetőréteg eredeti foglalkozás szerinti összetételének vizsgálatát megnehezíti, hogy számos egyénnel kapcsolatban a különböző dokumentumok gyakran több, eltérő jellegű hivatást is feltüntetnek. A könnyebb áttekinthetőség érdekében az elemzésben minden személlyel kapcsolatban csak egy foglalkozást szerepeltetünk, az eredeti foglalkozásnak az első megszerzett szakmát tekintjük. Ahol rokon területek adódnak, ott összevont kategóriákat alkalmazunk.

A vizsgált egyének foglalkozási megoszlása rendkívül tarka képet mutat. 113 személy (a teljes minta 95%-a) 40 szakmán és foglalkozási csoporton osztozik. A mintában a legnagyobb számban (12 fővel) a főhivatású közigazgatási tisztviselők és közhivatalnokok (állami, megyei, járási és városi tisztviselők, rendőrségi alkalma-

zottak) képviseltetik magukat. Közülük többen (pl. dr. Velsz Aladár, dr. Borbély Endre, dr. Tóth István) a későbbi karrierjük során – jogtudományi végzettségüknek köszönhetően – ügyvédként is praktizáltak. A második legnépesebb kategóriát (9 fő) a lakatos(segéd) szakmát űzők alkotják. A hivatás gyakori előfordulása a foglalkozás korabeli elterjedtségével magyarázható, különösen Győrben, az ipari központban.

A mintában 8–8 olyan személy akad, akinek eredeti foglalkozása másik két úgynevezett „divatszakma”: az asztalos(segéd), illetve a vasesztergályos(segéd) hivatás volt. Szövőként és textil munkásként 6 személy, míg tanítóként/tanárként/egyetemi tanársegédként, villanyszerelőként, mérnökként (gépész-, bánya-, valamint textil-mérnök), valamint földművesként 5–5 fő tevékenykedett.

A helyi vezetőrétegben négyen kereskedőként keresték a kenyerüket. Kőműves(segéd), MÁV-alkalmazott (és munkás), műszerész, nyomdász, illetve autó- és motorszerelő egyaránt 3–3 fő található a vizsgálati mintában. Ketten–ketten cipész-ként, technikusként, illetve gyári tisztviselőként dolgoztak.

Ügyvédi praxisából két fő (dr. Meixner Ernő és dr. Bálint Károly) származtatta jövedelmének jelentős részét. Ügyészi, pontosabban népművelési hivatást a mintában szereplők közül, jellemző módon, két, 1948 folyamán a SZDP-ből az MDP-be igazoló személy (dr. Alapy Gyula és dr. Petrovich Ferenc) űzött. Előbbi személy – pályája legelején – Érsekújváron rövid ideig ügyvédkedett is (*Marelyn Kiss-Vida* 2005, 401). A kommunista párton belül 1948 környékén égető problémának mutatkozott a jogi „értelmiség” hiánya; a problémát egyes káderek ilyen irányú továbbképzésével, illetve a már jogi végzettséggel rendelkezők pártba történő beléptetésével szándékoztak kezelni. Utóbbi jelenséget, Szokolczai Attila szavaival élve, „fordított káderpolitikának” is nevezhetjük (<http://server2001.rev.hu>).

Az 1–1 fő által űzött szakmák tárháza meglehetősen széles, akad köztük szobafestő és mázó, hajóács segéd, kereskedelmi alkalmazott, gépmunkás, fémipari munkás, vagongyári munkás, gazdatiszt/jószágkormányzó, tetőfedő, vaskereskedő segéd, szabósegéd, gazdasági cseléd, fűtésszerelő, szerszámkészítő, mérlegkészítő segéd, bőripari munkás, kárpitós segéd, cipőtűző, bányamunkás, műszaki rajzoló, valamint színházi rendező és református pap is.

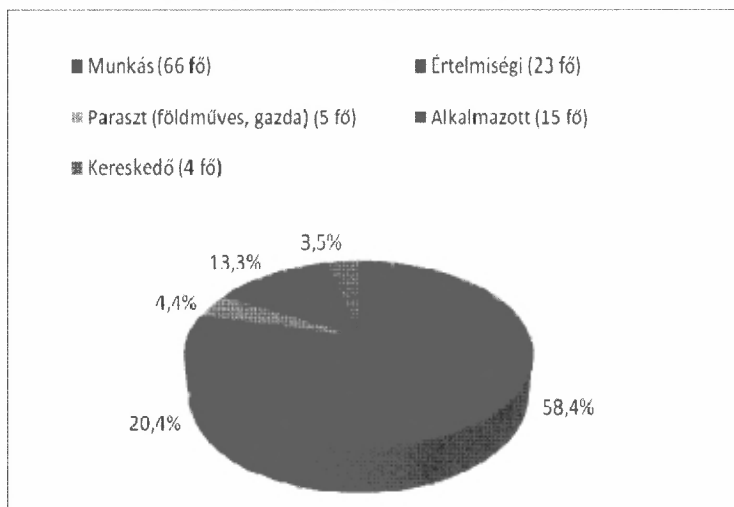
Az intergenerációs és az intragenerációs mobilitás tendenciái

Az egyes foglalkozásokból társadalmi kategóriákat alkotva képet kaphatunk arról, hogy milyen pozícióból is startoltak saját karrierpályájukon a mintában szereplő egyének. A korszak vezetőrétegéből 67 fő (59,3%) a munkásság társadalmi csoportjába tartozik. Az alkalmazotti kategóriához 21 (18,6%), az értelmiséghez 15 személy (13,3%) sorolható, míg a parasztság (földműves, kigazda) csoportjában 6 (5,3%), a kereskedők között pedig 4 személyt (3,5%) találhatunk (2. ábra). A kapott adatokat és az apa társadalmi pozíciójánál látott eredményeket a mobilitás-vizsgálatok egyik leggyakrabban alkalmazott módszerével, az ISA-paradigma segítségével vetjük össze. A könnyebb értelmezhetőség kedvéért öt fő társadalmi kategóriát használunk az analízisben. Az értelmiség fogalmát – Gyáni Gáborral egyetértve – azokra az egyetemi

(főiskolai) diplomát szerző „szellemi dolgozók”-ra alkalmazzuk, akik nem szorosan adminisztratív munkát végezve, tehát nem mint tisztviselők töltöttek be értelmiségi funkcióit. Ebbe a szűkebb fogalomba beleértjük az összes szabadpályás élethivatást és a nem tisztviselőként alkalmazott szellemi dolgozók némely csoportját, amely így többek között ügyvédek, orvosokat, tanárokat, mérnököket, papokat, valamint újságírókat és egyéb kreatív értelmiségieket rejt magában (OHA 1997b). Alkalmazottnak az állami és közalkalmazottakat, illetve köztisztviselőket tekintjük, például a városi és a megyei igazgatásban, valamint a rendőrségnél dolgozó tisztviselőket, a MÁV-tiszteket, a vállalati tisztviselőket, a katonatiszteket, valamint a technikus munkakörben (többnyire alsóvezetőként) tevékenykedőket. A (kis)iparos/(kis)kereskedő kategóriába besoroljuk az ún. nagykereskedőket is, míg a paraszti társadalmi helyzethez számítunk minden mezőgazdasággal kapcsolatos tevékenységet és állapotot (például gazdasági cseléd, földműves, kis- és középparaszt stb.). A munkásság csoportját a származásnál elmondottakhoz hasonlóan határozzuk meg.

2. ÁBRA

Társadalmi helyzet az eredeti foglalkozás alapján, N=113
(Social Status by Original Occupations)



Forrás: Levéltári és archívumi források alapján saját szerkesztés.

A vizsgálati mintában 97 olyan személy (81,5%) akad, akivel kapcsolatban lehetőség nyílik az apa társadalmi helyzetének és a saját eredeti foglalkozásnak az összehasonlítására, elemzésére. A mobilitási keresztábrák alapján (1., 2. táblázat) egyértelműen látszik, hogy a 97 egyénből 47 személy (48,5%) immobilnak, míg 50 fő (51,5%) mobilnak tekinthető. Az immobilakat szemlélve megfigyelhető, hogy az értelmiségi apák gyermekei közül (7 fő) majd' mindenkinek (5 személy) sikerült pozícióját megőriznie. Ha az értelmiség tágabb meghatározását alkalmazzuk, azaz a csoporthoz sorolnánk minden felsőfokú végzettséggel rendelkező személyt

(a közhivatalok diplomás tisztviselőit is), ahogy azt egyes történészek (pl. Hajdu Tibor) teszik (*Gyáni-Kövér* 1998), akkor a státuszmegőrzés 100%-os lenne. Az értelmiségi családok a sajátos érték- és normarendszerükkel, a tanítás és tanulás iránti elkötelezettségükkel, a kulturális tőkékkel egyszerűen predesztinálták gyermekeiket arra, hogy maguk is ebbe a társadalmi kategóriába tartozzanak, másféle, alacsonyabb presztízű hivatás szinte elképzelhetetlen volt körükben. A csoportban vegyesen találhatunk kiszgazda, parasztpárti, 1948-ban az SZDP-ből az MDP-be átigazoló, valamint párton kívüli személyeket. A mintában a hét alkalmazotti származású egyénből két fő sorolható eredeti foglalkozása alapján az apja kategóriájába: Szigethy Attila, országgyűlési képviselő (1947–1957), a Győr-Sopron megyei Tanács elnökhelyettese (1950–1954), a Dunántúli Nemzeti Tanács elnöke (1956. október 31-től), akinek az édesapja bírósági végrehajtó volt, míg ő maga tisztviselőként tevékenykedett (*Marelyn Kiss-Vida* 2005, 401); Dr. Gönczöl Gyula, a Győr-Sopron megyei Tanács V. B. titkára (1953 szeptembertől), a Forradalmi Munkástanács Intéző Bizottságának titkára (1956. november 2-től) eredeti foglalkozását tekintve közigazgatási tisztviselő volt, míg apja postaellenőrként dolgozott (*MOL* 1953). A kisiparos és kiskereskedő családokból érkezők közül senki sem vitte tovább a felmenők hivatását. A 60 munkásként tevékenykedő személyből 34-nek az édesapja maga is munkás volt, míg 6 olyan személy (4 kommunista és 2 kiszgazda) akad a mintában, akinél a paraszti háttér az eredeti foglalkozásnál is egyértelműen visszaköszön. Utóbbi csoportból némileg kilóg dr. Modrovits István (az FKgP megyei főtitkára 1946-ban és 1956. november 1-től), aki jogtudományi végzettség birtokában biztosította megélhetését a földtulajdonából (*Bana et al.* 1996a, 179).

A kilépési mobilitási arányszámokat tekintve elmondható, hogy az értelmiségi apák gyermekeinek 71,4%-a maga is értelmiségivé vált már a karrierje elején, míg 28,6% (2 fő) alkalmazotti, közelebről tisztviselői pozícióba került (*1. táblázat*).

Az alkalmazotti családból indulók 14,3%-a (1 fő) értelmiségi (Tihanyi Árpád, a Dunántúli Nemzeti Tanács tagja [*ÁBTL-1* én.]), 28,6%-a (2 fő) alkalmazott, míg 14,3%-a (1 fő) (kis)iparos/(kis)kereskedő lett. Az alkalmazotti háttérrel rendelkezők számára a legfőbb mobilitási irányának a munkássá válás tekinthető, hiszen 42,8%-uk (3 fő) ehhez a társadalmi csoporthoz tartozott.

A (kis)iparos/(kis)kereskedő felmenőkkel bíró személyek 22,4%-a (4 fő) értelmiségi pozícióba került (köztük 2 kommunista, 1 kiszgazda és 1 NPP/DNP-s politikus található), míg alkalmazottként 16,7%-uk (3 fő) dolgozott. A döntő részük (61,1%, 11 fő), az előző csoportnál megfigyeltékhez hasonlóan, munkássá vált (*1. táblázat*).

A munkás famíliák gyermekeire az életút elején történő, értelmiségbe való belépés egyáltalán nem volt jellemző (*1. táblázat*), mindössze egyetlen személy (2,4%) büszkélkedhetett azzal, hogy nagyon gyors és nagyon meredek mobilitást sikerült megvalósítania. Ezt a „sikert” Kecskeméti István, okleveles gépészmérnök, a Győr-Sopron megyei Tanács Végrehajtó Bizottságának elnökhelyettese (1954–1980) (*Bana et al.* 1996b, 545) tudhatta a magáénak. Ugyan Kecskeméti rövid ideig munkásként is dolgozott, diplomáját azonban fiatalon, már 24 esztendőskorában megszerezte a miskolci Nehézipari Egyetemen, ami után már főművezetői beosztásban

tevékenykedett (*MOL* 1954). Ebből kifolyólag indokoltnak tartjuk öt ennél a csoportnál figyelembe venni. A munkáscsaládból érkezők 14,6%-a (6 fő) az első foglalkozását szemlélve alkalmazotti pozícióba került. A munkás helyzetből startolók túlnyomó része (83,0%, 34 fő) továbbítte a szülők társadalmi állását, néhány esetben az apával ugyanolyan hivatást űzve. Bali Zoltánnál, Győr-Moson vármegye főispánjánál (1948. május 29-től) a közös foglalkozás az asztalos (*MOL* 1954), Gábris Mihálynál, az MKP Győr városi titkáránál (1946. május 1-től), az MKP Győr Vármegyei Bizottság kádervezetőjénél (1946. július–1948. május) a lakatos⁵, míg Szabó György, a Győri Ideiglenes Nemzeti Tanácsban a munkástanács elnöke (1956. október 26-tól) esetében a nyomdász szakma volt (*MOL* 1951).

1. TÁBLÁZAT

Első foglalkozás – kilépési mobilitás

(*First Occupation – Proportion of People Leaving a Given Social Group; Exit Rate of Mobility*)

<i>Apa társadalmi helyzete</i>	<i>Füűlány első foglalkozása (kilépési mobilitási arányszám) % (fű)</i>					
	<i>Értelmiségi</i>	<i>Alkalmazott</i>	<i>Iparos /keresk.</i>	<i>Munkás</i>	<i>Paraszti</i>	<i>Összesen</i>
Értelmiségi	71,4 (5)	28,6 (2)	0	0	0	100,0 (7)
Alkalmazott	14,3 (1)	28,6 (2)	14,3 (1)	42,8 (3)	0	100,0 (7)
Kisiparos/ kiskereskedű	22,2 (4)	16,7 (3)	0	61,1 (11)	0	100,0 (18)
Munkás	2,4 (1)	14,6 (6)	0	83,0 (34)	0	100,0 (41)
Paraszti	12,5 (3)	12,5 (3)	0	50,0 (12)	25,0 (6)	100,0 (24)
						97 fű

Forrás: Saját számítás.

A parasztcsaládok gyermekei 12,5%-ának (3 fű) sikerűlt már pályafutása elejére a „nagy ugrást” megvalósítania, azaz az értelmiség rétegébe emelkednie (*1. táblázat*). Szarvas Imre, a Nemzeti Parasztpárt Győr-Sopron megyei titkára (1949-től) tanítóként (*OSZK* én.); dr. Kéri József, Győr-Sopron megye főűgyésze (1955–1957) kollégiumi igazgatóként, majd tanársegédként⁶; míg Szili Ferenc, a győri Nemzeti Bizottság titkára (1946. augusztustól), az MKP Győr Városi Szervezete kádervezetűje mérnöként tevékenykedett (*OHA* 1984, 40). Többűkkel kapcsolatban elmondható, hogy egyetemi/fűiskolai éveik alatt, elsűsorban a nyári szűnidűben, kénytelenek voltak munkát vállalni, hogy további tanulásukat biztosítsák. Alkalmazotti pozícióba ugyancsak hárman (12,5%) kerültek: dr. Tézsla József, Győr-Moson-Pozsony k. e. e. vármegye alispánja (1946. június–1947. január) törvényszéki jegyzűként (*OHA* 1984, 11); dr. Szilágyi Gábor, Győr-Moson vármegye alispánja (1947. március–1950. április) jegyzűgyakornokként (majd segédjegyzűként) (*MOL* 1956); míg Lates József, az FKgP Győr városi elnöke (1946. szeptembertől), az FKgP Ideig-

lenes Intézőbizottságának ügyvezető alelnöke (1956. november 1-től) gazdatisztként, illetve jószágkormányzóként dolgozott karrierje elején⁷. Szembetűnő, hogy a mezőgazdaságból élő családok fiainak pontosan fele (50,0%, 12 fő) a munkásság csoportjába került már a karrierje elejére. Társadalmi állását a kategóriába tartozók negyede (6 fő) örizte meg (1. táblázat).

Az ISA-paradigma alapján felvázolt kereszt táblázatokból a belépési mobilitási arányszámok is felvázolhatók, melyek azt fejezik ki, hogy a mintában az egy-egy kategóriába tartozók hogyan oszlanak meg származás szerint (2. táblázat).

Ez alapján elmondható, hogy az értelmiségiek 35,7%-a (5 fő) értelmiségi, 7,1%-a (1 fő) alkalmazotti, 28,6%-a (4 fő) (kis)iparos/(kis)kereskedő, 7,1%-a (1 fő) munkás, míg 21,5%-a (3 fő) paraszti családból érkezett.

A karrierjük elején alkalmazotti beosztásban tevékenykedők 12,5%-a (2 fő) értelmiségi, ugyancsak 12,5%-a (2 fő) alkalmazotti, 18,7%-a (3 fő) (kis)iparos/ (kis)kereskedő, 37,6%-a (6 fő) munkás, míg 18,7%-a (3 fő) mezőgazdasággal foglalkozó felmenőkkel rendelkezett.

A (kis)iparosként/(kis)kereskedőként dolgozók 100%-a (1 fő), nevezetesen dr. Rác Ferenc, az FKgP Győr városi alelnöke (1945-től) olajkereskedő alkalmazotti családban született, hiszen édesapja városi főszámvevő volt (GYMSMGYL én.).

A munkás státuszba kerülők 5,0%-a (3 fő) alkalmazotti, 18,3%-a (11 fő) (kis)iparos/(kis)kereskedő, 56,7%-a (34 fő) munkás, ötöde (12 fő) paraszti familiából érkezett.

A foglalkozási pályájuk elején parasztként dolgozók 100%-a (6 fő) maga is paraszti családban látta meg a napvilágot.

2. TÁBLÁZAT

Első foglalkozás – belépési mobilitás
(First Occupation – Proportion of People Entering a Given Social Group)

Apa társadalmi helyzete	Fiú/lány első foglalkozása (belépési mobilitási arányszám) % (fő)					
	Értelmiségi	Alkalmazott	Iparos / keresk.	Munkás	Paraszt	
Értelmiségi	35,7 (5)	12,5 (2)	0	0	0	
Alkalmazott	7,1 (1)	12,5 (2)	100,0 (1)	5,0 (3)	0	
Kisiparos/ kiskereskedő	28,6 (4)	18,7 (3)	0	18,3 (11)	0	
Munkás	7,1 (1)	37,6 (6)	0	56,7 (34)	0	
Paraszt	21,5 (3)	18,7 (3)	0	20,0 (12)	100,0 (6)	
Összesen	100,0 (14)	100,0 (16)	100,0 (1)	100,0 (60)	100,0 (6)	97 fő

Forrás: Saját számítás.

Mint fentebb említettük, a mintába kerültek 51,5%-a valósított meg mobilitást, azaz első (eredeti) foglalkozása eltért az apa társadalmi pozíciójától. Ezt az összes

mobilitást, jelen esetben is, fel lehet osztani strukturális és cirkuláris mobilitásra. A strukturális mobilitáson azoknak az arányát értjük, akik szükségképpen mobilak voltak a származási és az elért társadalmi helyzetek megoszlása közötti eltérés miatt, azaz azért kellett mobillá válniuk, mert az apák nemzedékének összetétele eltér a fiúk nemzedékének összetételétől. Megjegyzendő, hogy a társadalmi szerkezet változásán kívül az egyes társadalmi kategóriák eltérő gyermekszáma is a strukturális mobilitásban jelenik meg.

A keresztábrázolatok széleloszlásaiból kiindulva a strukturális mobilitás 36,1%, ami viszonylag magas aránynak mondható. Az okok eléggé egyértelműek. Magyarországon az 1930-as és 40-es években, és különösen az 1945 utáni időszakban, amikor a mintában szereplők döntő része munkába állt, a társadalmi-gazdasági struktúra jelentős változásokon ment keresztül. Az iparosodás-iparosítás maga után vonta a munkásság gyors ütemű létszámnövekedését. Elsősorban a társadalmi hierarchia legalján levő föld nélküli mezőgazdasági munkás, törpe- és kisbirtokos parasztok számára jelentette a proletarizálódás, rövidebb-hosszabb távon, a társadalmi felemelkedés csatornáját, így körükből nagy arányban (a mintában a paraszti származásúak 50,0%-a) kerültek a munkásság csoportjába. Ezen kívül a (kis)iparos/(kis)kereskedő családok gyermekeinél, különösképp a kommunista pártban tevékenykedő személyek között, figyelhető meg a proletárrá válás jelensége (a mintában a kistulajdonosi háttérből érkezők 61,1%-ból lett munkás már foglalkozási pályája elejére). Az értelmiségbe történő felemelkedés lehetőségei 1945 előtt meglehetősen korlátozottak voltak. Leginkább a biztosabb egzisztenciával bíró középparaszti családok gyermekeinek adatott meg a diploma megszerzése és ez által szellemi hivatás betöltése. A szegényparaszti famíliák leszármazottainak legtehetségesebbjei csak elvétve tudtak ilyen gyors karriert megvalósítani. Az alkalmazotti háttérrel bírók 14,3%-ából, míg a (kis)iparos/(kis)kereskedő családok gyermekeinek 22,2%-ából lett értelmiségi. A munkás helyzetből startolókra a sajátos értékrendszer okán, melyben a tanulás, a taníttatás nem töltött be fontos szerepet, a korai szellemi hivatásúvá válás szinte egyáltalán nem volt jellemző.

A keresztábrázolat adataiból, pontosabban az összes és a strukturális mobilitás arányából kiindulva a cirkuláris, azaz a „helycserék” útján létrejött mobilitás a mintában 15,4%.

A foglalkozás alapján történő felfelé és lefelé irányuló nemzedéken belüli mobilitás vizsgálata a mintában meglehetősen problematikus tűnik. Ha a politikai és a közigazgatási pozíciókat, funkciókat foglalkozásnak minősítjük, akkor egyértelmű, hogy minden egyes személy az eredeti hivatásához képest felfelé irányuló mobilitást valósított meg karrierje során, hiszen a különböző posztok által a helyi vagy akár az országos vezetőrétegbe került és tartozott, hosszabb-rövidebb ideig az 1945 és 1956 közötti időszakban, esetleg azt követően is. Ha azonban az úgynevezett civil szakmák alapján tekintjük át a karrier-mobilitást, akkor egészen más képet kapunk. Ugyanakkor felmerülhet a kérdés, vajon mi minősül polgári foglalkozásnak. Mennyiben tekinthetjük civil hivatásoknak 1948-at követően az olyan, a politika által egyértelműen befolyásolt tisztségeket, mint például a vállalatigazgatói vagy a

termelőszövetkezeti elnöki poszt. Úgy gondoljuk, a leghelyesebb, ha a civil foglalkozásokhoz azokat a hivatásokat soroljuk, amelyeket az egyének csak a kellő iskolai végzettség és szakképzettség birtokában töltenek/tölthetnek be, legyen szó bármilyen politikai rendszerről is. Ha ebből a megközelítésből kiindulva tekintjük át az eredeti foglalkozás és az életút során folytatott legmagasabb presztízsű hivatás viszonyát, akkor meglehetősen alacsony mobilitási adatok rajzolódnak ki. Olyan, az eredeti foglalkozástól gyakran merőben eltérő szakmához, melyet karrierjük során bizonyos ideig gyakoroltak is, mindösszesen 9-en jutottak. Köztük elsősorban jogászokat (6 személy), mérnököket (2 fő), valamint egy közgazdászt találunk.

A lefelé irányuló karrier-mobilitással (a civil foglalkozás alapján) szembesülők közé azokat soroltuk, akik az életpályájuk során valamikor az eredeti foglalkozásuknál alacsonyabb presztízsű állásban voltak kénytelenek dolgozni. A mintában összesen 20 ilyen személy akad. Mindnyájan a politikai-közigazgatási funkciójuk elvesztését követően (12-en 1956 után) kerültek az iskolai végzettségükkel és szakképzettségükkel nem harmonizáló munkakörbe. A legnagyobb „bukást” a diplomával rendelkező (értelmiségi) és az alkalmazott személyeknek kellett elszenvedniük. Egy-egy példát említve: a korábban ügyvédként praktizáló, majd népgyógyészként tevékenykedő dr. Alapy Gyulát 1956-ban mozdították el pozíciójából, melyet követően hosszú ideig villany- és gázóra leolvasóként dolgozott (*ÁBTL-1* én.); míg az eredeti foglalkozására nézve tisztviselő Fertetics Ferenc (a Demokrata Néppárt Győr városi titkára 1948-ban) az ötvenes évek elejétől már mint gyári segédmunkás (tisztító) kereste kenyerét (*ÁBTL-139* én.), és a sort hosszasan lehetne folytatni.

Összegzés

A tanulmányban arra tettünk kísérletet, hogy áttekintsük az 1945 és 1956 közötti győri politikai és közigazgatási vezetőréteg néhány szociológiai jellemzőjét (származást, eredeti foglalkozást és szakképzettséget, intergenerációs és intragenerációs mobilitást). A csoporthoz való tartozást szigorúan bizonyos pozíciók hozzárendelésével határoztuk meg, az 1945 és 1948 közötti időszakban, valamint 1956 októberében és novemberében az elit, míg az 1948 utáni korszakban a káder terminusát alkalmazva a mintába került egyénekre.

A teljes mintába összességében 140 főt vontunk be, melyet a források adatszegény volta miatt 119 főre kellett csökkentenünk. A tanulmányban a kutatás megállapításait a mindenkor elérhető mintával kapcsolatban tekintjük érvényesnek.

Az előzetes várakozásoknak megfelelően a helyi vezetőréteg meghatározó része (41,8%-a) munkás családból származott. A munkás famíliákból érkezők édesapjainak túlnyomó része csak kevésbé megbecsült és rosszabb megélhetést biztosító segéd-, illetve betanított munkát végzett, tehát a munkásság csoportján belül is inkább az alsóbb rétegekben helyezkedett el. A társadalmi kategória magas reprezentáltsága azzal magyarázható, hogy a mintában nagy számban szerepeltek olyan

személyek, akik 1948-at követően töltötték be helyben tisztséget, azaz olyan korszakban, mikor a káderek kiválasztásának egyik fő sajátossága a munkás (és paraszt) származás favorizálása volt. Az alkalmazott származásúakkal egyetemben a legkevésbé számos csoportot (7 fő, 7,1%) az értelmiségi familiába születettek alkoták, kik között négy olyan személlyel találkozhattunk, aki az 1956-os forradalmi időszakban töltött be meghatározó pozíciót.

A helyi vezetőréteget az eredeti foglalkozás szempontjából elemezve a munkás hivatásúak dominanciáját (67 fő, a minta 59,3%-a) tapasztaltuk. A második legszámosabb csoportot az alkalmazottak alkották (21 fő, 18,6%). Szembeötlő volt a paraszt (6 fő, 5,3%) és a kisiparos/kiskereskedő csoport (4 fő, 3,6%) visszaszorulása a származásnál megfigyelt adatokhoz képest. Értelmiséginek 15 fő (13,3%) minősült. A mintában leggyakrabban előforduló foglalkozások a következők voltak: főhivatású közigazgatási tisztviselő és közhivatalnok (12 fő), lakatos(segéd) (9 fő), asztalos(segéd) és vasesztergályos(segéd) (8-8 fő).

Az apák társadalmi helyzetének és a mintába kerültek eredeti foglalkozásának összevetése alapján elmondható, hogy a vezetőréteg tagjainak valamivel több, mint a fele (51,5%) valósított meg intergenerációs mobilitást, mely egyértelműen magas arányúnak mondható. Az immobilakat szemlélve megfigyelhető, hogy az értelmiségi apák gyermekei közül (7 fő) szinte mindenkinek (5 személy) sikerült, többek között a család kulturális tőkájének segítségével, a társadalmi pozícióját megőriznie. A mintában szereplők számára a legfőbb mobilitási irányynak egyértelműen a munkássá válás tűnt, hiszen az alkalmazotti származásúak 42,8%-a, a kisiparos/kiskereskedő családokból érkezők 61,1%-a, míg a paraszt familiák gyermekeinek 50%-a eredeti foglalkozása alapján a munkásság társadalmi csoportjába sorolódott. Ugyancsak jellemzőnek mondható, hogy a munkás felmenőkkel bíró személyek domináns része (83,0%-a) továbbítte apja társadalmi állását, míg az értelmiségbe történő belépés náluk tűnt a legkisebb mértékűnek (1 fő, 2,4%).

A foglalkozás alapján történő felfelé és lefelé irányuló intragenerációs mobilitás vizsgálata problematikusnak mutatkozott. A kutatásban a jelenséget az úgynevezett civil szakmák alapján tekintettük át. Polgári foglalkozásokhoz azokat a hivatásokat soroltuk, amelyeket az egyének csak kellő iskolai végzettség és szakképzettség birtokában tölthetnek be, legyen szó bármilyen politikai rendszerről is. Ebből a megközelítésből szemlélve az eredeti foglalkozás és az életút során folytatott legmagasabb presztízsű hivatás viszonyát, meglehetősen alacsony mobilitási adatok rajzolódtak ki. Mindössze 9 olyan személyt (9,5%) találtunk a mintában, akik a fenti kritériumok alapján valósítottak meg nemzedéken belüli mobilitást. Lefelé irányuló foglalkozási mobilitással 20 főnek (16,8%) kellett szembesülni élete folyamán. A legnagyobb „bukást” azok az értelmiségi és alkalmazott személyek szenvedték el, akik karrierjük egy-egy szakaszában (segéd)munkásként voltak kénytelenek dolgozni.

A helyi vezetőréteg fentiekben taglalt ismerveiv kívül kutatásaink során vizsgáltuk többek között a csoport tagjainak születési idő és születési hely szerinti megoszlását, iskolázottsági szintjét (az iskolai végzettség szintjét az első pozícióba kerülés idején és a teljes életpálya során megszerzett legmagasabb iskolai végzettséget), a

házastárs hivatását, illetve a házastársak státusa közötti kapcsolatot, a gyermekszámot a szülői és a saját családban, valamint az életutak sajátosságait (a vezetőrétegbe kerülés útjait – be- és kikerülést, a családi háttér, az iskola és a háborúk hatását), illetve a karrierpályák főbb típusait. Ezen témakörök tárgyalása azonban már újabb tanulmányok feladata.

Jegyzetek

- ¹ Forrás: Szabad Győr, 1945. június 19.
- ² Forrás: Győrmegyei Hírlap, 1949. május 10.
- ³ A források egyikét a Győrmegyei Hírlap 1949. május 11. száma jelenti.
- ⁴ Amíg országosan általában a 20–50 holdas birtokhatárok között határozták meg a középparaszti gazdaságokat, addig az Alföldön azok alsó határa 20–30 hold közé esett, a Dunántúlon pedig már 10–20 hold között is lehetett találni hamisítatlan középparaszti gazdaságokat.
- ⁵ Forrás: Győrmegyei Hírlap, 1949. május 11.
- ⁶ Forrás: Győrmegyei Hírlap, 1949. május 10.
- ⁷ Forrás: Szabad Győr, 1945. június 19.

Irodalom

- ÁBTL-1 (én.) ÁBTL 3. 1. 5. O-14847/1 Fasiszta pártok, szervezetek és polgári pártok tagjai I. Állambiztonsági Szolgálatok Történeti Levéltára, Budapest.
- ÁBTL-106 (én.) ÁBTL 3. 1. 5. O-14847/106 Lates József. Állambiztonsági Szolgálatok Történeti Levéltára, Budapest.
- ÁBTL-139 (én.) ÁBTL 3. 1. 5. O-14847/139 Dr. Rácz Ferenc. Állambiztonsági Szolgálatok Történeti Levéltára, Budapest.
- Bana J. (1997) Győr polgármesterei. – *Városi Levéltári Füzetek*. 1. 77–94. o.
- Bana J.–Borbély J.–Szakolczai A. (szerk.) (1996a) *Győr 1956*. I. kötet. Dokumentumgyűjtemény. Győr Megyei Jogú Város Polgármesteri Hivatal, Győr.
- Bana J.–Borbély J.–Szakolczai A. (szerk.) (1996b) *Győr 1956*. II. kötet. Dokumentumgyűjtemény. Győr Megyei Jogú Város Polgármesteri Hivatal, Győr.
- Dávid L. (1971) A város a népi demokratikus forradalom időszakában. – Dávid L.–Lengyel A.–Z. Szabó L. (szerk.) *Győr. Városi történeti tanulmányok*. Győr Városi Tanács, Győr. 509–562. o.
- Grábics F.–Horváth S.D.–Kucska F. (szerk.) (2003) *Győri életrajzi lexikon*. Galgóczi Erzsébet Városi Könyvtár, Győr.
- Gyáni G.–Kövér Gy. (1998) *Magyarország társadalomtörténete a reformkortól a második világháborúig*. Osiris Kiadó, Budapest.
- GYMSMGYL (én.) GYMSMGYL XXIII. 14. A Győr-Sopron megyei Tanács V. B. Munkaerőgazdálkodási (munkaügyi) osztályának iratai. Személyi lapok. Dr. Szilágyi Gábor. Győr-Moson-Sopron Megye Győri Levéltára, Győr.
- Győrmegyei Hírlap (1949) Győr, 1949. május 10. és május 11.
- Kovács Gyözőné (szerk.) (1975) *Győr-Sopron megye forradalmi harcosainak életrajzgyűjteménye*. MSZMP Győr-Sopron megyei Bizottsága, Győr.
- Marelyn Kiss J.–Vida I. (szerk.) (2005) *Az 1947. szeptember 16-ra Budapestre összehívott Országgyűlés almanachja: 1947. szeptember 16.–1949. április 12.* Magyar Országgyűlés, Budapest.
- MOL (1951) MOL 276. f. 54. cs. 152. ö. e. 1951. július 18. Magyar Országos Levéltár, Budapest.
- MOL (1953) MOL 276. f. 54. cs. 258. ö. e. 1953. augusztus 11. Magyar Országos Levéltár, Budapest.
- MOL (1954) MOL 276. f. 54. cs. 341. ö. e. 1954. november 1. Magyar Országos Levéltár, Budapest.
- MOL (1955a) MOL 276. f. 54. cs. 372. ö. e. 1955. július 11. Magyar Országos Levéltár, Budapest.
- MOL (1955b) MOL 276. f. 54. cs. 371. ö. e. 1955. július 14. Magyar Országos Levéltár, Budapest.
- MOL (1956) MOL 276. f. 54. cs. 408. ö. e. 1956. augusztus 28. Magyar Országos Levéltár, Budapest.

- MOL (1957) MOL 288. f. 5. cs. 33. ó. e. 1957. július 2. Magyar Országos Levéltár, Budapest.
- MOL (1959) MOL 288. f. 7. cs. 61. ó. e. 1959. október 6. Magyar Országos Levéltár, Budapest.
- OHA (1984) Kéri József-interjú. Készítette Hegedüs István 1984-ben. V 149. sz. 1956-os Intézet Oral History Archívuma, Budapest.
- OHA (1986) Csatár Imre-interjú. Készítette Murányi Gábor 1986-ban. 20. sz. 1956-os Intézet Oral History Archívuma, Budapest.
- OHA (1997a) Dr. Tóth István-interjú. Készítette Szakolczai Attila 1997-ben. 682. sz. 1956-os Intézet Oral History Archívuma, Budapest.
- OHA (1997b) Fekete József-interjú. Készítette Szakolczai Attila 1997-ben. 702. sz. 1956-os Intézet Oral History Archívuma, Budapest.
- OSZK (én.) Interjú Szabó Györggyel. Columbia University Research Program for the Hungarian Revolution (CURPH), No. 253. 1956-os gyűjtemény. Országos Széchényi Könyvtár Kézirattára, Budapest.
- Szabad Győr. (1945) Győr, 1945. június 19.
- Varga B. (2003) Az 1945 előtti győri elit kapcsolatrendszerének mobilitása és változása a II. világháború utáni években. – Szretkyó György (szerk.) *A helyi társadalom szociológiai dimenziói*. Comenius Bt., Pécs. 93–108. o.
- Varga B. (2008) Az 1945 és 1956 közötti győri politikai és közigazgatási vezetőréteg szociodemográfiai jellemzői. – Lőrincz I. (szerk.) *Apáczai Napok 2007. Értékkörzés és értékkerítés*. Tudományos konferencia. Tanulmánykötet. Nyugat-magyarországi Egyetem Apáczai Csere János Kar, Győr. 670–680. o.
- Varga B. (2008) Az 1945-ös győri elitváltás „túlélői”. Három személyiségjegyet, három fordulatos életút. – *Győri Közélet*. 33. 16–17. o.

THE POLITICAL AND ADMINISTRATIVE ELITE OF GYŐR BETWEEN 1945 AND 1956 EXAMINED WITH REGARD TO THEIR SOCIAL BACKGROUND, OCCUPATION AND TENDENCY TO MOBILITY

BALÁZS VARGA

This study aims to survey some sociostatistical attributes of the political and administrative elite of Győr in the years between 1945 and 1956. A detailed account is given concerning their social background, their original occupation and qualifications prior to their political career as well as their opportunities for both inter- and intragenerational mobility. The study, which was primarily based on archive materials, stated that a significant part of the local elite (41,8%) came from a working-class family, while the smallest proportion of them (7,1% respectively) had a clerical or intellectual background. Plenty of them were workers (59,3%), while peasants (5,3%) and craftsmen/retailers (3,6%) were increasingly driven into background especially when compared to the data concerning their origin. Intergenerational mobility characterised more than half of the group (51,5%), whereas the principal trend of mobility was a social one, that is becoming a member of the working class.